

Ганна ГРИНЧАК,

orcid.org/0000-0002-8607-0274

старший викладач кафедри сценічної мови

Київського національного університету театру, кіно і телебачення

імені І.К. Карпенка-Карого

(Київ, Україна) *anna_grinchak@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНУВАННЯ СЦЕНІЧНОЇ МОВИ ПІД ЧАС РЕПЕТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ВИСТАВИ ДЛЯ ДІТЕЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ТЕАТРИ

У статті розглядаються та аналізуються особливості та складнощі процесу над сценічною мовою під час створення вистави для дітей у драматичному театрі. Зазначається особливість виконання артистами казкових ролей для дітей в умовах воєнного стану. Сучасні діти з кліповим мисленням дуже чітко сприймають емоції, отже, голос не має права схибити. Пропонувалося тренувати сценічне мовлення за допомогою схем, артикуляційних і дихальних вправ, читання гекзаметрів, народних і авторських казок, прослуховування записів читання дитячих текстів відомими українськими акторами, а також за допомогою спеціальних фонетичних вправ. Було наголошено, що тренування мають проводитися різноманітними засобами. Надано ексклюзивні рекомендації художнього керівника та викладача (автора) щодо навчання сценічного мовлення під час репетицій сценічної композиції. Приділено увагу відпрацюванню голосних, приголосних, свистячих, шиплячих, виняткових українських аффрикат, на яких автор акцентував увагу як особливості вимови. Підкреслено одну з найголовніших особливостей української вимови: чергування складів з м'якими та твердими голосними звуками. Особливої підготовки вимагають також артикуляція, дихання на сцені під час виконання танцю і співів, через те, що сучасна інтерпретація передбачає змішування музики, танцю і співів. Тренування включає логопедичні вправи, вправи для м'яз обличчя, моторного навантаження. Мета статті – визначити засоби роботи зі сценічним мовленням під час підготовки створення вистави для дітей. Були застосовані хронологічний, компаративний, типологічний методи, метод теоретичного узагальнення. Було виявлено особливості роботи над сценічним мовленням артистами для дитячого спектаклю. Теоретично обґрунтовано та логічно підтверджено значення сценічного мовлення у сучасному вітчизняному театрі під час постановки вистави для дітей та запропоновані рекомендації та корекції.

Ключові слова: сценічне мовлення, вправи для артикуляції, дихання, фізичні вправи, скоромовки.

Hanna HRYNCHAK,

orcid.org/0000-0002-8607-0274

Senior Lecturer at the Stage Speech Department

Kyiv National I.K. Karpenko-Karyi Theater, Cinema and Television University

(Kyiv, Ukraine) *anna_grinchak@ukr.net*

PECULIARITIES OF STAGE LANGUAGE TRAINING IN THE STUDIO THEATRE REHEARSALS PREPARING A PERFORMANCE FOR CHILDREN

The article considers and analyzes the peculiarities of the process of stage speech during the work on performing the composition for children at the drama theatre. The difficulties for actors to perform for children were revealed. The peculiarities in the performance artists' speech for children in a wartime were noted. Nowadays children with clip-on mind thinking perceive emotions very clearly. Therefore, the voice has no right to fail. It was suggested to train stage speech with the help of patterns, articulation and breathing exercises, reading hexameters, folk and author's fairy tales, so, special phonetic exercises. It was emphasized that training exercises were to be conducted in variety of means. The exclusive recommendations of the art director and the tutor (author) on the training of stage speech during the rehearsals of the stage composition were given. Training includes speech therapy exercises, exercises for facial muscles, motorical strengthenings. Attention was paid to the training of the vowels, consonants, whistling, hissing, exclusive Ukrainian affricates, which were emphasized by the author as the features of pronunciation. Also, it was faced the most important features of Ukrainian pronunciation: the alternation of syllables with soft and hard vowel sounds. Author's exercises for stage speech were offered. Prospects for further exploration are seen in the expansion and renewal of the repertoire for children, the addition Ukrainian phonetic (or foreign) exercises to improve classes in stagespeech. The given examples testified that the artists were faced a multitasking work. The main feature of the composition lies in the modern mixture of the texts with music and dance. The pronunciation on the stage, the performance of singing and dancing require special stage speech exercises preparation.

Key words: stage speech, exercises for articulation, breathing, proverbs, singing, dancing, consonants, affricates.

Постановка проблеми. Роботу присвячено авторським методикам тренінгів зі сценічної мови під час постановки сценічної композиції за мотивами казок. На українській сучасній сцені вистави для дітей готуються для показу під час Різдвяних свят або на репертуарній основі драматичними (не дитячими) театрами порівняно нечасто, здебільшого це композиції за відомими дитячими творами. Спектакль враховує особливості дитячого сприйняття. Сучасні діти з кліповим мисленням дуже чітко сприймають емоції. Відомо, що одних приваблює загальна картинка, іншим важливі деталі. А втім, голос – це основний інструмент, яким актор впливає на дитячу публіку, голос не має права зраджувати. Діти вірять або не вірять голосу, він не може схибити. Над сценічним мовленням потрібно працювати постійно, використовуючи спеціальні вправи, щоб запобігти фальші або навіть втрати голосу. Отже, серед малодосліджених та актуальних питань є вивчення сучасної роботи над сценічною мовою під час підготовки дитячих вистав.

Аналіз досліджень. Актуальність дослідження обумовлюється звертанням до дитячої класичної літератури та драматургії сучасного українського театру, новими умовами в розповсюдженні новітніх методик та вдосконалення вже існуючих; необхідністю своєчасно реагувати на оновлення сценічних засобів, особливо для дитячої глядацької аудиторії. Унікальність досвіду постановки вистави для дітей на реальній сцені, а не на екрані, – також обумовлює актуальність обраної теми дослідження. Про необхідність удосконалення сценічного мовлення на українській сцені в нових умовах інформаційних технологій зауважують відомі театральні педагоги та мистецтвознавці А. Гладишева, Н. Грицан, І. Кропивко, О. Наконечна, А. Овчіннікова, А. Підлужна, І. Сорока та ін. про конкретну роботу під час підготовки вистави.

Мета статті – дослідити та проаналізувати оригінальний матеріал композиції; визначити особливості роботи над сценічним мовленням під час комбінованої постановки; визначити практичні засоби сценічного мовлення для промовляння певних звуків.

Виклад основного матеріалу статті. Департамент освіти в м. Маріуполі два роки тому наголошував, що «театр – один з найдоступніших видів мистецтва для дітей, що допомагає розв'язати чимало актуальних проблем педагогіки і психології, які пов'язані з пізнавальним розвитком, художньою освітою та естетичним вихованням, формуванням свободи дій і поведінки, формуван-

ням естетичного смаку, моральним вихованням, розвитком комунікативних якостей особистості, вихованням волі, розвитком пам'яті, уяви, мовлення, мислення, ініціативності, мови, фантазії, створенням позитивного емоційного настрою, зняттям напруженості, розв'язанням конфліктних ситуацій через гру в театрі» (Методичні матеріали, Танабаш, 2020).

На жаль, сталася трагедія. На початку злочинної війни саме Маріупольський театр зазнав удару загарбників, саме там на площі перед театром було написано слово ДІТИ. За спотворене, розбомблене, вбите дитинство нелюди ще будуть покарані. Дитячі роки дуже вразливі і можуть програмувати життя людини. Діти сприймають мистецтво театру найбільш природньо та реалістично, тож відповідальність театру перед дитячою категорією глядачів неможливо переоцінити. Потрібен найдосконаліший підхід, найдосконаліші засоби підготовки вистав для дітей.

У статті було вирішено проаналізувати і проілюструвати засоби удосконалення роботи над сценічним мовленням, як сукупності вмінь та навичок; а саме дихання, голосу, дикції, орфоєпії, логіки мови під час підготовки вистави для дітей.

Загальновідомо і традиційно заняття зі сценічної мови складається з підготовкою до мовленнєвого та моторного навантаження. Тренування включає логопедичні вправи, до постановки голосу: вправи для м'яз обличчя; артикуляційні вправи; вправи на розвиток дихання. Точна, звучна вимова голосних і приголосних звуків можлива тільки при бездоганній роботі язика, губів, нижньої щелепи. Саме ці органи надзвичайно пасивні під час звичайної вимови (Грицан, 2020, с. 10). На заняттях сценічної мови необхідно домагатися інтонаційної виразності, вчити змінювати силу голосу, висоту, темп мовлення (говорити повільно, як черепаха, та швидко, як сорока), тембр мовлення, його емоційне забарвлення (радісно, сумно, гнівно), ритм мовлення (повільно, мелодійно, уривчасто). Продовжувати розвивати дикцію.

Пропонується розробити свій варіант вправ на опрацювання звуків Р та Л. Для цього спочатку проводиться розминка до мовного та моторного навантаження. Проводиться гімнастика для м'яз обличчя; виконуються вправи на розвиток фізіологічного та мовленнєвого дихання; артикуляційні вправи; чистомовки; скоромовки. Наприкінці заняття необхідна підсумкова робота: повторення, що опрацювали на занятті (під час нібито подорожі у казку); фіксація результатів. Така послідовність завдань дозволяє забезпечити динаміку заняття та фіксацію резуль-

татів у фіналі заняття, також враховує чергування фізичного та психологічного навантаження.

Наприклад, під час заняття розробляються вправи щодо диференціювання (змішення) звуків *Р* та *Л*. Після використання загальновідомих скоромовок пропонується: 1. Придумати та запропонувати свій варіант вправ, стежачи за тим, щоб не відбувалося спотворення звуків *Р* і *Л*. Наприклад, вимовить спеціально підібрані автором слова, стежачи за тим, щоб не відбувалося змішування звуків *Р* і *Л*:

ворожка – волошка; руки – луки; рани – лани; кручі – влучив; реве – пливе; кров – плов (Авт.).

2. Запропонувати студентам самостійно вигадати важкі словосполучення. Наприклад:

Під грушею розмовляв з клушею;

3. Придумати і запропонувати студентам авторські скоромовки, у яких зустрічаються звуки *Р* і *Л*. Наприклад:

Флор і Лавр – браттям лад; Лікарі регулювали рівень лімфоцитів; Лячно в річці раків лічити; Рало і сало до рук прилипало (Авт.).

Варто також звернутися до пропонуваного Н. Грицан вправ (Грицан, 2020, с. 81–86).

Лиска лащить лисеня, А лосиха лосеня. Рак-татусь приніс з крамниці раченяті рахівницю. Кривий Кирило кував криву кобилу, Крива кобила кривого Кирила копитом, Кривий Кирило криву кобилу кулаком (Грицан, 2020, с. 81–86).

Особливої уваги потребує те, що вистава для дітей відбувається при повній глядацькій залі, не зважаючи на повітряні тривоги, під час якої діти з батьками переходять в бомбосховище до станції метро, і знов повертаються в залу після відбою тривоги, – отже, велике значення має відповідальність акторів і персоналу взагалі. Також має значення вимова всіх звуків саме для дитячої аудиторії, і таким чином, щоби діти не повторювали помилки, тим більше, багато з них у дошкільному віці можуть не вимовляти звуки *Р* і *Л*, та й інші звуки.

Наприклад, під час підготовки вистави для дітей за мотивами казок Г.Х. Андерсена на сцені НАДТ ім. Лесі Українки також було помічено велику кількість цікавих для опрацювання речень тексту зі звуком *Ч*, наприклад:

- *Він педагог, вчений професор;*
- *Я почула прекрасну музику;*
- *Я перестаю контролювати свої почуття;*
- *Чим я можу віддячити за твоє мистецтво;*
- *Я буду слухати тебе вдень і вночі;*
- *Я можу розповідати з ранку до ночі;*
- *Почути хоча б одну нормальну пісню;*
- *Ми гуляли досхоchu;*
- *Нічого не залишилось..*

Не зайве звернутися до класифікації приголосних звуків перед тим, як підібрати вправи для тренування. Приголосні фонемі української мови поділяються за: місцем творення: передньоязикові: д, д', т, т', з, з', с, с', ц, ц', р, р', л, л', н, н', ж, ч, ш, (дж), (дз); способом творення: зімкнені: б, п, м, д, т, н, ц, ч, (дж), к, г; за участю голосу й шуму: приголосні звуки утворюють акустичні пари (дзвінкий, глухий) звуків: б–п, д–т, з–с, г–х, г–к, ж–ш, ч–ц. Не мають глухих відповідників сонорні: в, р, л, м, н, й. Глуха фонема ф не має дзвінкого відповідника.

Отже, для вимови звуку *Ч* пропонується добірка вправ:

На печі, на печі смачні та гарячі пшеничні калачі. Хочеш їсти калачі – не лежи на печі! (незважаючи на м'який голосний *і*, звук *ч* вимовляється доволі твердо);

Ходить квочка коло кілочка, Водить діточок коло квіточок (так само у сполученнях *чк чо* звук *ч* вимовляється твердо, так само чітко вимовляється звук *О* після *Ч*, все робиться за допомогою діафрагми, так би мовити, з живота, не поверхнево);

Продовжується тренування:

Червоний, як мак. Чистий, як сльоза. Чого біжиш, як дурний до образів? Чорнобрива, як руде теля. Ченчик, ченчик невеличкий, на ченчику черевички.

Вимовляється в помірному та швидкому темпах, наголошуючи перший склад (варто робити перед вимовлянням речень, проте в інтервалах і наприкінці):

чіжді, чижди, чежде, чажда, чождо, чужду джчі, джичи, джече, джача, джочо, джучу чічлі, чичли, чечле, чачла, чочло, чучлу Закріплюємо вимову приголосних Ц, Ч на скоромовках та віршованих текстах.

Обов'язково звертаємо увагу на одну з найголовніших особливостей української вимови: чергування складів з м'якими та твердими голосними звуками:

Очиці у вовчиці неначе блискавиці.

Їсачок-хитрячок із голок і шпильочок пошив собі піджачок.

Чебрец – чебрик – чеберяйчик,

Вітрик чебриком почапав.

Я печу, печу, печу

Дітям всім по калачу,

Зверху маком притрушу,

В піч гарячу посаджу.

Серед корчів корч – найкорчакуватіший.

Афrikати (*дж*), (*дз*), *ч*, *ц* – це складні приголосні, що утворюються поєднанням двох звуків:

(дж) = д + ж; (дз) = д + з; ч = т + ш; ц = т + с. Африкати *дж, дз* вимовляються як єдиний звук.

Для ілюстрації обрано вірш Ліни Костенко *Дзвенять у відрах крижсані кружальця* у її власному виконанні, прислуховуючись до вимови африкат, шиплячих *ч ш щ* та інших звуків (Костенко).

Обов'язковими є вправи для діафрагми, тренування дихання. Скоромовка *Ішов піп борозною, лічив копи бороною: перша копа з ковпаком, друга копа з ковпаком*. Тренуємо вправу, добираючи повітря довільно. Висхідна позиція – *вдих*. **Видих** – промовляємо першу частину скоромовки *Ішов піп борозною, лічив копи бороною*. **Вдих**. **Видих** – промовляємо другу частину скоромовки: *Перша копа з ковпаком друга копа з ковпаком, третя копа з ковпаком*. Слідкуємо за роботою діафрагми при доборі повітря та уникаємо верхнього дихання (Грицан, 2020).

Для складання подібних текстів рекомендується використовувати словники. Спочатку можна виписати цікаві та потрібні слова, а потім групувати їх у необхідному обсязі у різні вправи, фрази та речення (Український орфографічний словник, 2009).

Результатом проведеної роботи має стати орфоепічно чиста, інтонаційно багата мова. Перевірити отриманий результат варто на матеріалі народних казок, які можна показати в прикладах нижче. Робота над казкою закріплює отримані орфоепічні навички, допомагає студенту виявити такі акторські якості, як віру в запропоновані обставини, фантазію, і навчитися використовувати в роботі з текстом словесну дію та «кінострічку бачень». Казка є засобом боротьби з побутовою скоромовкою. Залежно від обсягу казка може бути прочитана індивідуально або текст може бути розподілений між двома, трьома студентами або акторами або між усією групою, використавши одну з найпопулярніших українських авторських казок для тренування *Лис Микита, гайдамака* Івана Франка (Франко, 1920).

ПІСНЯ ПЕРША

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Мов дівчина у вінку;
Ожили луги, діброви,
Повно гамору, розмови
І пісень в чагарнику.

На основі цієї казки першої пісні варто проводити тренування дихання: лежачи на підлозі і тримаючи текст перед собою, досліджувати у кожному реченні, фразі та слові всі образи та ідеї. Послідовність кроків може бути наступна:

1. Роздивитися сторінку і знайти фразу (не обов'язково першу).
2. Закрити очі.
3. Не вимовляючи фразу, постаратися побачити її перед очима, а потім надіслати її у дихальний центр.
4. Нехай слова «обростуть» баченнями.
5. Дозволити цим баченням викликати у виконавця емоції та різні асоціації.
6. Видихнути, звільнитися від емоцій.
7. Промовити пошепки слова обраної фрази, давши свободу виниклому почуттю.
8. Дозволити словам і почуттям отримати «власний голос».

Для того, щоб налаштуватися на тренування сценічної мови, варто пригадати щось приємне, уявити весняний садок, квітучий бузок. Приміщення для тренувань також має бути добре провітраним, мати вентиляцію, бути чистим і приємним для занять. Уявляємо багато пахучих квітів, вдихаємо через ніс в живіт, видихаємо.

Таким чином, поступово, досліджується вся фраза, її значення. Поступово в тексті відкривається глибший зміст, ніж якби дійшли до нього шляхом розумових зусиль. Виявляється бажання ще раз почути, як вимовлена фраза звучала на першому етапі роботи з текстом, та повторити її замість того, щоб знову відтворити весь процес мислення. Часте повторення сцени легко може призвести до гри механічної. Єдиний спосіб запобігти цьому при частому повторі сцени – не «підключати» голос на репетиції, щоб ще раз переконатися в правдивості внутрішнього процесу.

Лев, що цар є над звірами,

Пише листи з печатками,

Розсилає на весь світ:

«Час настав великих зборів!

Най зійдеш до царських дворів

Швидко весь звірячий рід».

(Франко, 1920).

Кількість використовуваних художніх текстів значно зростає. Кожне правило вимагає індивідуально підібраних прикладів. Студенти, знайомлячись з різноманітною українською літературою, поступово набувають уміння грамотно вибрати і прочитати потрібний уривок тексту, розумно і точно використовувати такі засоби виразності як наголос, пауза, інтонація та темпо-ритм.

Для читання крапок, читання ком, засвоєння логічної перспективи обрано початок казки про Лиса Микиту:

Надійшла весна прекрасна,

Многоцвітна, тепла, ясна,

Мов дівчина у вінку;

(Франко, 1920).

Для читання окличного речення обрано наступний уривок з тексту про Лиса Микиту:

Час настав великих зборів!

(Франко, 1920).

У роботі з казкою викладач звертає увагу на побудову єдиної перспективи розповіді. Колективна розповідь – вміння почути партнера, підхопити та продовжити його думку, розвивати позначену перспективу – всі ці навички можна набути у роботі з казкою.

Використовуються українські народні казки під редакцією Івана Малковича, який до нашого часу зберіг справжність народної інтонації, багатство мовних особливостей народу, або авторські казки українських та зарубіжних письменників. У сучасній драматургії необхідно користуватися сучасними нормами вимови, наприклад, є кілька варіантів відтворення вірша Г. Сковороди. Тут можна приєднати до заняття спів та музику.

Всякому місту – звичай і права...

Всякому місту – звичай і права,

Всяка тримає свій ум голова;

Всякому серцю – любов і тепло,

Всякеє горло свій смак віднайшло.

(вик. Жданкін, 2013; вик. Компаніченко, 2014).

Варто прослухати виконання пісні-балади у кінофільмі Наталка-Полтавка (К/ф «Наталка Полтавка» 1978 р.). У ролі Возного актор Лев Перфілов, співає Володимир Скубак. У ролі Виборного Федір Панасенко, співає Владилена Грицюк. Для поєднання зі співом варто залучити актора, що грає на гітарі, кобзі, бандурі, банджо, лірі або фортепіано, або заспівати акапела. Читання уривчасто, спів, декламація, скандування, – все це потрібно для мовленнєвих відтінків персеража, для розвитку технічних можливостей мовленнєвого апарату для виконання пісень, віршів і прози в казкових постановках. Можна спробувати для тренувань невеличкі вправи мовою оригіналу зарубіжних письменників, як от для запитувального речення англійський дитячий віршик *Nursery Rhyme*:

Pussy cat pussy cat, where have you been?

I've been to London, to see the Queen!

Pussy cat, pussy cat, what did you do there?

I frightened a little mouse under the chair!

(*Nursery Rhyme*, 2012).

Поєднання логіки мовлення з рухом дає, як правило, швидкий несвідомий результат, який згодом має бути обов'язково закріплений свідомим проведенням думки. Отже, щоб не ставити зайві крапки і вести перспективу, можна перекидати м'ячики або перетягувати канат. Присідання та потягування стимулюють зниження або підвищення тональності голосу. До фізичного руху додається словесна дія (докорити, переконати), виконується мовний етюд. Такі вправи розвива-

ють фантазію та полегшують завдання в момент аналізу та відтворення тексту.

Наведений нижче варіант демонструє поділ тексту за ролями. Один студент читає сюжет, поступово розвиваючи думку, а інший – пояснення. Наступний етап – індивідуальне прочитання тексту.

Для роботи вибрано фрагмент *Різдвяної пісні Ч. Дікенса*:

– Із наступаючим Різдвом, дядечку! Веселих вам свят! – почувся життєрадісний вигук. Це був голос Скруджового племінника.

– Дурниці! – пробурчав Скрудж. – Нісенітниця! (в оригіналі вигук, що винайшов сам Ч. Дікенс: hum-bug!)

– Різдво нісенітниця, дядечку? – перепитав племінник. – Невже я правильно вас зрозумів?

– Звісно! – сказав Скрудж. – Веселого Різдва! А тобі чого веселитися? Які в тебе підстави для веселоців? Може, ти ще недостатньо бідний?

– Тоді чого ви такі похмурі, дядечку? – весело відізвався племінник. – Які у вас підстави бути похмурим? Чи вам здається, що ви ще недостатньо багаті? (Чарльз Дікенс. Різдвяна пісня в прозі. 2006).

У фрагменті багато окличних та запитальних речень. За порадою Н. Грицан (Грицан, 2020, с. 135) спробуємо заспівати діалог як в опері. Кінець репліки протягуйте і ставте знак оклику.

Багаторазове взаємне прослуховування і прочитування різноманітних прикладів автоматизує практичні вміння і виробляє стійку професійну навичку. Ясне грамотне читання неминуче веде за собою підвищення загального рівня мови студента, володіння собою в екстремальних умовах виступу, зйомки, інтерв'ю.

Пропонується для прослуховування запис майстрів художнього читання українських знаних артистів Миколи Козія (Козій, <https://4read.org>), Петра Бойка (Бойко, <https://4read.org>) Олександра Ролдугіна (Ролдугін, <https://sluhay.com.ua>), Бориса Лободи (Лобода, <https://4read.org>), Петра Панчука (Панчук, <https://4read.org>) та інших видатних акторів, що становлять гордість українського театру. Емоційне враження, аналіз подібних записів дозволяє студентам не тільки прийняти та оцінити виконавську майстерність видатних артистів-читачів, а й відчуті відмінності між професійним та власним читанням.

На заняттях у розділі *Дикція* активно використовуються вірші дитячих поетів Платона Воронька, Наталі Забіли, Марійки Підгірянки, Ганни Чубач, Ліни Костенко, Андрусика Івана,

Антонича Богдана-Ігоря, Малишка Андрія, Малковича Івана (<https://mala.storinka.org>).

Також, варто звернутися до гекзаметрів, що допомагає розвивати діапазон голосу, як характеристики персонажа, старого чи маленького за віком, персоніфікованого Лева або Лиса, Короля або Скрипаля. Читання гекзаметра починається спокійно, без особливої напруги та різкості, рівно, чітко. У кінці рядка робиться пауза для добору повітря і на тому ж середньому тоні читається другий рядок, потім добір, і так кожного рядка, на видиху, створюючи діафрагмою та підтягуванням нижніх стінок живота опору звуку.

Гекзаметр П. Тичини:

*Хмари кругом облягли і поле у тінь уступило,
Птаство веселе примовкло, затихнули, зиули-
лись трави.*

*Тільки берези смутились, за ними вербиці хит-
нулись...*

*Слідом за ним із діброви дрібночервонеє листя
Кинулось, вихром заграло, мішаючись наче у
танці –*

*Вгору, все вгору, аж поки не ринули краплі
важкії*

*І шум не почав наближатись. Свіжо стало,
так ясно.*

(Тичина, 2019, с. 139).

Вірш високих художніх якостей, сучасний за манерою й лексикою, позбавлений певної «обважнілості» перекладних гекзаметрів. Цей текст за змістом також відрізняється від загальноприйнятих зразків гекзаметра і вимагає нетрадиційного вирішення – звучання більш «світлого», ліричного, але так само «кан тиленного» при чіткій подачі слова, – наводить текст гекзаметра Н. Грицан, і ми його пропонуємо (Грицан, 2020, с. 144)

Отже, тренувальні тексти дають змогу студентам оволодіти змістовністю, виразністю й дієвістю живої словесної дії, але при читанні текстових матеріалів слід уникати нарочитої, штучно

підкресленої чіткості дикції, форсування голосу, обігравання окремих словечок і фраз, штучності інтонацій. Потрібно активно цілеспрямовано діяти словами і голосом, а це означає – говорити правдиво і просто, гарно виражати думки й почуття. Такою є кінцева мета техніки мови, необхідної актору драми, актору-читцю. Практика показує, що читання художніх текстів та використання їх лексичних, стильових, структурних та інших особливостей в індивідуальному мовленні дозволяє учасникам тренінгів почуватися на сцені впевненіше.

Висновки. У статті було розглянуто і проаналізовано особливості процесу сценічного мовлення під час роботи над постановкою сценічної композиції для дітей за мотивами казок Г.Х. Андерсена на сцені НАДТ ім. Лесі Українки та на основі текстів українських авторів. Запропоновано тренування сценічного мовлення за допомогою скоромовок, вправ на артикуляцію та дихання, читання гекзаметрів, прослуховування записів читання дитячих текстів відомими українськими акторами. Підкреслено, особливої уваги потребують фонетичні вправи. Були запропоновані авторські вправи для сценічного мовлення. Наведено рекомендації викладача Студії молодих акторів НАДТ театру ім. Лесі Українки щодо тренувань сценічної мови під час підготовки казкової композиції. Було виявлено особливості роботи над сценічним мовленням під час постановки вистави для дітей. Зазначається особливість виконання артистами казкових ролей для дітей в умовах воєнного стану.

Перспективи подальших розвідок – у розширенні та оновленні репертуару для дітей з точки зору виконання класичних вітчизняних і зарубіжних творів, і додаванням фонетичних (у тому числі іншомовних) вправ для удосконалення занять сценічною мовою. Пропонуємо звертання до дитячих логопедів та психологів за консультацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладишева А. Сценічна мова. Монологи. Композиції. Моноп'еси : Навч. посібник-хрестоматія. Біла Церква: Білоцерківська книжкова ф-ка, 2013. 367 с.
2. Грицан Н. Техніка сценічного мовлення. Івано-Франківськ. Симфонія форте. 2020.
3. Гротовский Ежи. От бедного театра к искусству- проводнику. М., 2003.
4. Дікенс Ч. Різдвяна пісня в прозі. Пер. з англ. І. Андрусяка (у зб. «Різдвяні історії»). К.: Школа, 2006
5. Коленко А.В. Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого. Теоретико-методологічні засади методики викладання предмету «сценічна мова» в творчих навчальних закладах України та світу. URL: <https://old.npu.edu.ua> (дата звернення 8.09.2022)
6. Корчак Я. Педагогическое наследие. Сост. К. Чулкова. М., 1991.
7. Овчиннікова А. П'ять кроків до гарної мови: Мовлення комунікація: техніка мовлення / Під ред. А.Ю. Цофнаса. Одеса : ОКФА, 1997. 184 с.
8. Підлужна А. Газета День, Рубрика: Українці – читайте! Випуск газети № 54, 2014. URL: <https://day.kyiv.ua> (дата звернення 15.09.2022)

9. Сорока І., Голуб К. Специфіка техніки сценічного мовлення в акторському мистецтві початку XXI століття. URL: <http://artonscene.knukim.edu.ua> (дата звернення 10.10.2022).
10. Франко І. Лис Микита, Гайдамака, вид. 1920. URL: <https://www.ukrlib.com.ua> (дата звернення 19.11.2022).
11. Великий орфографічний словник сучасної української лексики, 253 000 слів / зав. ред. С. П. Круть. Ірпінь : Перун.
12. Український орфографічний словник: понад 175 тис. слів / уклали: В. В. Чумак [та ін.]; за ред. В. Г. Складенка. Вид. 9-е, переробл. і доповн. Київ : Дніпро, 2009. 1011 с.
13. Сайт “Українська грамота”, Основні діалекти української мови Лексикологія української мови. URL: <https://ukrgramota.kievpereklad.com.ua> (дата звернення 1.12.2022).
14. Офіційний сайт української мови. *Сонорні, дзвінки і глухі приголосні* URL: <https://ukrainkamova.com> (дата звернення 20.12.2022).
15. Танабаш А.О. Методичні рекомендації «Театр-експромт – як метод психологічної розкритості та формування почуття впевненості вихованців» Департамент освіти Маріупольської міської ради. URL: <https://naurok.com.ua> (дата звернення 11.12.2022).
16. Ліна Костенко *Дзвенять у відрах крижані кружальця*. Декламує автор. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ND6LAFkFtCs> (дата звернення 17.12.2022).
17. Сковород Г. *Всякому городу нрав і права*, виконує Василь Жданкін. URL: <https://youtu.be/QLbiBhuVAxM>. (дата звернення 30.11.2022).
18. Сковород Г. *Всякому городу нрав і права*, виконує Тарас Компаніченко. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AkD5U3оруN8> (дата звернення 30.11.2022).
19. К/ф «Наталка Полтавка» 1978 р. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Dk3PYlhfv_8 (дата звернення 30.11.2022).
20. Nursery Rhyme *Pussy Cat Pussy Cat where have you been?* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y83fbhN6FBk> (дата звернення 30.11.2022).
21. Козій М. Книги, озвучені виконавцем :URL: <https://4read.org> (дата звернення 18.11.2022).
22. Бойко П. Книги, озвучені виконавцем URL: <https://4read.org> (дата звернення 18.11.2022).
23. Ролдугін О. Книги, озвучені виконавцем URL: <https://sluhay.com.ua> (дата звернення 18.11.2022).
24. Лобода Б. Книги, озвучені виконавцем URL: <https://4read.org> (дата звернення 18.11.2022).
25. Панчук П. Книги, озвучені виконавцем URL: <https://4read.org> (дата звернення 18.11.2022).
26. Мала Сторінка, вірші для дітей. URL: <https://mala.storinka.org> (дата звернення 2.10.2022).

REFERENCES

1. Hladysheva A. Stsenichna mova. Monolohy. Kompozytsii. Monop'iesy [Stage language. Monologues. Compositions. Monoplays] : Navch. posibnyk-khrestomatiia. Bila Tserkva: Bilotserkiv's'ka knyzhkova f-ka, 2013. 367 s. [in Ukrainian].
2. Hrytsan N. Tekhnika stsenichnoho movlennia. [Technique of the stage broadcasting.] Ivano-Frankiv's'k. Symfoniia forte. 2020. [in Ukrainian].
3. Hrotovskij Ezhy. Ot bednoho teatra k yskusstvu-provodnyku. [*Towards a Poor Theatre*] / M., 2003. [in Russian].
4. Dikens Ch. Rizdviana pisnia v prozi. [Christmas carol.] Per. z anhl. I. Andrusiaka (u zb. «Rizdviani istorii»). K.: Shkola, 2006. [in Ukrainian].
5. Kolenko A.V. Kyivs'kyj natsional'nyj universytet teatru, kino i telebachennia imeni I.K. Karpenka-Karoho. Teoretyko-metodolohichni zasady metodyky vykladannia predmetu «stsenichna mova» v tvorchykh navchal'nykh zakladakh Ukrainy ta svitu. [Theoretical and methodological foundations of the teaching method of the subject “stage language” in creative educational institutions of Ukraine and the world.] URL: <https://old.npu.edu.ua> (data zvernennia 8.09.2022). [in Ukrainian].
6. Korchak Ya. Pedahohycheskoe nasledye. [Pedagogical heritage.] Sost. K. Chulkova. M., 1991. [in Ukrainian].
7. Ovchynnikova A. P'iat' krokiv do harnoi movy: Movlenniava komunikatsiia: tekhnika movlennia / [Five steps towards a good speech: Speech communication: speech technique.] Pid red. A.Yu. Tsofnasa. Odesa : OKFA, 1997. 184 s. [in Ukrainian].
8. Pidluzhna A. Hazeta Den', Rubryka: Ukrainci – chytajte! Vypusk hazety №54, (2014), URL: <https://day.kyiv.ua> (data zvernennia 15.09.2022). [in Ukrainian].
9. Soroka I., Holub K. Spetsyfika tekhniky stsenichnoho movlennia v aktors'komu mystetstvi pochatku XXI stolit-tia. [Specificity of the stage broadcasting technique in acting art in early XXI century]. URL: <http://artonscene.knukim.edu.ua> (data zvernennia 10.10.2022). [in Ukrainian].
10. Franko I. Lys Mykyta, Hajdamaka. [Lys Mykyta.] vyd. 1920. URL: <https://www.ukrlib.com.ua> (data zvernennia 19.11.2022). [in Ukrainian].
11. Velykyj orfohrafichnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi leksyky. [Large orthographic dictionary of modern Ukrainian lexicon.] 253 000 sliv / zav. red. S. P. Krut'. Irpin' : Perun. [in Ukrainian].
12. Ukrains'kyj orfohrafichnyj slovnyk: ponad 175 tys. sliv [Ukrainian orthographic dictionary: more than 175 thousand words] / uklaly: V. V. Chumak [ta in.]; za red. V. H. Skliarenka. Vyd. 9-е, pererobl. i dopovn. Kyiv : Dnipro, 2009. 1011 s. [in Ukrainian].
13. Sajt “Ukrains'ka hramota”, Osnovni dialekty ukrains'koi movy Leksykologhiia ukrains'koi movy. URL: <https://ukrgramota.kievpereklad.com.ua> (data zvernennia 1.12.2022). [in Ukrainian].
14. Ofitsijnyj sajt ukrains'koi movy. Sonorni, dzvinki i hlukhi pryholosni URL: <https://ukrainkamova.com> (data zvernennia 20.12.2022). [in Ukrainian].

15. Tanabash A.O. Metodychni rekomendatsii «Teatr-ekspromt – iak metod psykholohichnoi rozkutosti ta formuvannia pochuttia vpevnenosti vykhovantsiv» Departament osvity Mariupol's'koi mis'koi rady. URL: <https://naurok.com.ua> (data zvernennia 11.12.2022). [in Ukrainian].
16. Lina Kostenko Dzveniat' u vidrakh kryzhani kruzhal'tsia. Deklamuie avtor. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ND6LafKfCTc>. (data zvernennia 17.12.2022). [in Ukrainian].
17. Skovorod H. Vsiakomu horodu nrav i prava, vykonuie Vasyl' Zhdankin. URL: <https://youtu.be/QLbiBhuVAxM>. (data zvernennia 30.11.2022).
18. Skovorod H. Vsiakomu horodu nrav i prava, vykonuie Taras Kompanichenko. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AkD5U3opyN8>. (data zvernennia 30.11.2022).
19. K/f "Natalka Poltavka" 1978 r. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Dk3PYlhfv_8 (data zvernennia 30.11.2022).
20. Nursery Rhyme Pussy Cat Pussy Cat where have you been? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y83fbhN6FBk> (data zvernennia 30.11.2022).
21. Kozij M. Knyhy, ozvucheni vykonavtsem. URL: <https://4read.org> (data zvernennia 18.11.2022).
22. Bojko P. Knyhy, ozvucheni vykonavtsem. URL: <https://4read.org> (data zvernennia 18.11.2022).
23. Rolduhin O. Knyhy, ozvucheni vykonavtsem. URL: <https://sluhay.com.ua> (data zvernennia 18.11.2022).
24. Loboda B. Knyhy, ozvucheni vykonavtsem. URL: <https://4read.org> (data zvernennia 18.11.2022).
25. Panchuk P. Knyhy, ozvucheni vykonavtsem. URL: <https://4read.org> (data zvernennia 18.11.2022).
26. Mala Storinka, virshi dlia ditej. URL: <https://mala.storinka.org> (data zvernennia 2.10.2022). [in Ukrainian].